

**QADIMGI BAQTRIYA DAVLATI VA UNING IJTIMOY-IQTISODIY
HAYOTI**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Usmonov Nurmuhammad Eshmamat o'g'li

nurmuhammadu06@gmail.com

Tel: +998903777796

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Mamasaidova Ruxshona Qarshi qizi

ruxshonamamasaidova518@gmail.com

Tel: +998944611363

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Ravshanova Marjona Karimova

marjonaravshanovna979@gmail.com

Tel: +998930893719

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Xurramov Otabek Tolib o'g'li

Otashbekxurramov28@gmail.com

Tel. +998908727203

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosan, qadimgi Baqtriya davlatining tashkil topishi, chegaralari va ijtimoiy-iqtisodiy hayoti haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek qadimdan mavjud bo'lgan Baqtriya davlati haqida qadimgi yunon olimlari va Avesto manbalarida keltirilgan ma'lumotlar, bu davlat tomonidan olib borilgan harbiy yurishlar, shuningdek Ahamoniylar sulolasi davrida yuritilgan siyosat va Baqtriya davlatining madaniy hayoti haqida to'liq ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar. Baqtriya, Gerodot, Ahamoniylar davlati, Ktesiy, Sug'diyona, Yunon-Baqtriya, Demetriy, yunon yozuvi, ellinizm, Qiziltepa, Badaxshon.

Абстрактный. В данной статье в основном представлены сведения об образовании, границах и социально-экономической жизни древнего Бактрийского государства. Кроме того, приводятся сведения о древнем Бактрийском государстве, предоставленные древнегреческими учеными и источниками Авесты, военные походы, проводившиеся этим государством, а также политика и культурная жизнь Бактрийского государства во времена династии Ахеменидов.

Ключевые слова: Бактрия, Геродот, государство Ахеменидов, Ктесий, Сугдияна, Греко-Бактрия, Деметрий, греческая письменность, эллинизм, Кызылтепа, Бадахшан.

Abstract. This article mainly provides information about the formation, borders and socio-economic life of the ancient Bactrian state. In addition, information about the ancient Bactrian state, provided by ancient Greek scholars and Avesta sources, military campaigns carried out by this state, as well as the politics and cultural life of the Bactrian state during the Achaemenid dynasty, is given.

Key words: Bactria, Herodotus, Achaemenid state, Ctesius, Sugdiyona, Greco-Bactria, Demetrius, Greek writing, Hellenism, Qiziltepa, Badakhshan.

Hozirgi Afg'onistonning shimoli-sharqi, O'zbekistonning janubiy va Tojikistonning janubi-g'arbida joylashgan hududlar turli yozma manbalarda Baxdi, Baqtrish, Baqtriyona, Baqtriya, Bahli, Bahlika Tuholo kabi nomlar bilan eslatib o'tiladi. Zamonaviy adabiyotlarda uni Baqtriya deb atash e'tirof etilgan "Shoxnoma" da Baxtar zamin, qadimgi Turkiylarda Bahodirlar yurti. Mil. avv. 700-540-yillar qadimgi Baqtriya davlatining rivojlangan davri bo'lib, bu yirik davlatning hududiy chegaralari: Murg'ob vohasi, Hindikush tizmasi, Badaxshon, Nurota tizmasi va Buxoro hududlariga borib taqalgan bo'lishi mumkin. Bu davrda Baqtriya viloyatlariga qadimgi Xorazm davlati va Sak-Massagetlarning harbiy-siyosiy uyushmasiga tegishli o'lkalar chegaradosh bo'lgan[1]. Mil. avv. 1 ming yilliklarning birinchi yarmida Qadimgi Baqtriya davlati tarkibiga Sug'diyona va Marg'iyona ham kirganligi taxmin qilinadi. Bu haqida turli xil ma'lumotlar mavjud bo'lib, qadimgi fors podshosi Doro I Marg'iyonada bo'lib o'tgan Frada boshchiligidagi qo'zg'olonini (miloddan avvalgi 521-yil) bostirgani haqidagi Behistun yozuvlarini "Mana men nimalarni qildim Baqtriyada" deb xulosalaydi. Doro III davrida Baqtriya va Sug'diyona birlashtirilgan bo'lib, unda Bess nomli satrap hokimlik qilgan davrda Baqtriya, Marg'iyona va Sug'diyona aholisining urf-odatleri va madaniyati bir-biriga ancha o'xshash bo'lgan. Tarixning otasi Gerodotning "Tarix" asarida Baqtriya xalqi Misr va Bobil kabi yirik davlatlar qatorida tilga olinadi. Yunon tarixchisi Ktesiy Kindiskiy Baqtriya haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Tarixchi davlatdagi ko'plab shaharlar, mustahkam poytaxt shahar Baqtra (Balx) Baqtriya podshosi Oksiart, uning bitmas tuganmas boyliklari haqida hikoya qiladi. Tadqiqotchilarning fikrlariga qaraganda qadimgi Baqtriya podsholigi qudratliligi jihatidan qo'shni viloyatlardan ancha ustun bo'lib ular orasida alohida mavqega ega bo'lgan. Baqtriyaning tabiiy boyliklari undan tashqari hududda ham Old Osiyoga qadar mashhur edi. Ayniqsa Badaxshon lojuardi (lazuriti) juda mashhur edi. Shuningdek Avestoning eski qismlarida Ahuramazda yaratgan "eng yaxshi o'lkalar va mamlakatlar orasida to'rtinchi bo'lib go'zal va bayroqlari baland ko'tarilgan Baxdi mamlakati" atamasi uchraydi. Olimlarning fikricha bu "Bahtar" atamasiga mos kelsa kerak. Baqtriya haqidagi keyingi qadimgi ma'lumotlar Ahamoniylar podsholarining mixxatlarida va bo'rtma tasvirlarida uchraydi. Misol uchun Ahamoniylar podsholarining markazlaridan biri Persepol shahridagi saroy

devorlarida boʻrtma rasmlarda Baqtriyaliklar idishlar koʻtargan va ikki oʻrkachli Baqtriya tuyalari bilan tasvirlanadi. Demak, Baqtriya ustidan satraplik sifatida Ahamoniylar davlatining iqtisodiy va madaniy hayoti muhim ahamiyatga ega boʻlgan. Oʻzbekistonda eng qadimgi paxsa va xom gʻishtdan qurilgan yodgorliklar Surxondaryo vohasidan topib tekshirilgan. Ular bronza davriga oʻddir. Bronza davrida Baqtriya hududida davlatchilik tizimiga oʻtish jarayoni boshlangan. Mazkur davrga oid saroy, ibodatxonalar topilgan hamda yuksak binokorlik, hunarmandchilik va zirotchilik madaniyati izlari aniqlangan.

Mil .avv.I ming yillikning birinchi yarmi Baqtriya hududlarida koʻpgina tarixiy-madaniy oʻzgarishlar boʻlib oʻtadi. Bu oʻzgarishlar quyidagi jarayonlar bilan bogʻliq edi: 1.Temir buyumlarning paydo boʻlishi va keng tarqalishi. 2.Qalʼalari boʻlgan qishloqlarning paydo boʻlishi va keyin ularning shaharlarga aylanishi. 3.Moddiy madaniyatning sezilarli darajada oʻzgarishi.4. Sharqiy Eron qabilalarining migratsiyasi[2]. Mil.avv VI asrning uchinchi choragi oʻrtalaridan boshlab va to eramizning 330- yillariga qadar Baqtriya oʻzboshimcha hokimlik huquqi asosida Ahamoniylar saltanati tarkibiga kirgan. Mil .avv.329-327-yillarda u Iskandar Makedonskiy tomonidan zabd etilgan.Mil .avv 306- yildan to mil .avv. IIIasr oʻrtalariga qadar Salavkiylar shohligiga boʻysungan. Mil.avv .IIIasr oʻrtalarida Baqtriya hududida Yunon- Baqtriya shohligi yuzaga keladi va qarib yuz yil hukmronlik qiladi. Mana shu davrda Baqtriyada koʻplab shaharlar bunyod boʻldi, elinizmning kuchi taʼsiri ostida, mahalliy asoslarga tayangan holda, moddiy va maʼnaviy madaniyat yuqori darajada koʻtarila boshlagan[3]. Oʻrta Osiyo viloyatlarining madaniy oʻxshashliklariga sabab xalqlarning qoʻshni qarindoshligi, umumiy urf odatlari, tili, savdo -sotiq, madaniy aloqalari, janubdagi yuqori darajada rivojlangan madaniyatning taʼsiri, janubiy aholi bir qismining Xorazm chegaralari yaqinida istiqomat qilishi va aynan viloyat hududiga tarqalishi deb faraz qilingan. Agar koʻrsatib oʻtilgan fikrlar, jumladan, keyingisi toʻgʻri boʻlsa qabilalarning ichish jarayoni Fors podshosi Kir II ning yurishlaridan ancha oldin boshlangan. Janubiy viloyatlarning vakillari va mahalliy aholisining qoʻshilishi natijasida yangi madaniyat va etnik jarayonlar vujudga kelishi mumkin edi. Bu vaziyat arxeologik va antropologik maʼlumotlariga koʻra Oʻrta Osiyo va xususan Oʻzbekiston hududida bronza davrida va mil.avv.I- ming yillikning boshlarida ancha taraqqiy topgan.[3] A.Sagdullayevning tadqiqotlariga koʻra Baqtriya haqidagi turli maʼlumotlar qadimgi Yunon tarixchilari Geradot, Ktesiy,Arrian,Strabon,Kvint Kursiy Ruf,Fosfor, Pliniy kabilarning asarlarida ham mavjud boʻlib ular bu podsholikning qadimiyligi va yuksak madaniyati haqida maʼlumotlar beradi.Yozma manbalar maʼlumotlari koʻp xollarda arxeologik maʼlumotlar bilan tasdiqlanadi. Arxeologiya maʼlumotlarining guvohlik berishicha mil.avv.VII -VI asrlarda Baqtriyada shaharlar shakllana borgan edi.Oltindilyortepa(Aorn), Baqtriya (Boloyi Hisor) va Qiziltepa kabi koʻhna shaharlar

mustahkam himoya devorlar bilan o‘rab olindiki, ular bu hududlarda davlatchilik rivojlanishining asosi edi[4]. Ish bu viloyatining pul xo‘jaligida Dimetriyning tangalariga taqlidan chiqarilgan mayda bronza va kumush tangalar muayyan o‘rin egallagan. Shimoliy Baqtriyaning Yuechji hukmdorlari yirik qiymatli kumush tangalar zarb qilmagan, biroq E.Zeymal ko‘rsatganidek uning nuqsoni ehtimolki milodiy I asr boshigacha hamon muomilada bo‘lgan Yunon-baqtriya kumush tangasi bilan to‘ldirilgan. Viloyat aholisi eramizdan avvalgi I- ming yillik - eramizning I asri boshlarida asosan Sharqiy Eron tillaridan birida gaplashadigan Baqtriyaliklardan iborat bo‘lgan. Eramizdan avvalgi I- ming yillik o‘rtalaridan boshlab bu yerda kelib chiqishi chet elliklar yozuviga xos bo‘lgan mixxat, oromiy yozuvlari paydo bo‘la boshlagan. Er. avv. IV-III asrlarda esa yunon yozuvi amalda bo‘lgan. Kushon shohi Kanishka yoki uning o‘tmishdoshi Kadfiz 11 davrida, yunonchaga asoslangan holda shakllangan va to VIII-IX asrlargacha amalda qo‘llab kelingan, Baqtriya yozuvi muomalada bo‘lgan. Antik davrda va ilk o‘rta asrlarda Baqtriya- Tohariston madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida sharqning ilg‘or sivilizatsiyasi va ellinistik olam qo‘shgan munosib hissalar alohida o‘rin tutadi.

Xulosa. Ushbu maqoladan kelib chiqqan xulosa shuki qadimgi Baqtriya hududida qadim zamonlardan boshlab kishilik jamiyati shakllana boshlaydi. Keyingi davrlarda esa asosan chet el bosqinchilari tomonidan ya‘ni Ahamoniylar davlati undan so‘ng Aleksandr Makedonskiy va Salavkiylar davlati tomonidan egallanib o‘z mustaqilligini yo‘qotadi. Shuningdek ushbu maqolada Baqtriya podshohligining madaniy hayoti va xo‘jaligi haqida batafsil ma‘lumot berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A. Sagdullayev, B. Aminov, U. Mavlonov, N. Norqulov "O‘zbekiston tarixi: davlat va jamiyat taraqqiyoti" T. 2000. 23-b
2. B. Eshov "O‘zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi" T. 2012. 47-b
3. E.V.Retveladze "O‘zbekistonning tarixiy o‘tmishi" T. 2009. 10-b
4. B. Eshov "O‘zbekiston davlatchiligi va boshqaruv tarixi" T. 2012. 49-b